

UDC: 336.13:336.64

FINANCIAL PARTNERSHIP OF THE STATE AND BUSINESS**PhD in Economical Sciences, B. S. Shuliuk**

Ternopil National Economic University, Ukraine, Ternopil

The subject of the study is to highlight the appropriateness of financial cooperation between public authorities and business entities in order to finance projects in social infrastructure and strategically important sectors of the economy. To this end, the peculiarities of the formation and development of financial relations of public-private partnership in the domestic practice have been clarified. The research uses methods of dialectical analysis and synthesis, as well as methods of logical generalization, comparison and formalization. The main factors hindering the effective implementation and development of projects with the participation of the state and business are identified, in particular: the underdeveloped legal framework, the ineffectiveness of competitive selection of programs and projects; distrust of business and people to power; insufficient transparency of project implementation stages; fuzzy distribution of responsibilities and risks of participants. The directions of improvement of financial partnership of the state and business are outlined with the help of creation of favorable legislative, economic and managerial environment for development and implementation of socially important projects.

Key words: public-private partnership, financial resources, programs and projects, social infrastructure, branches of economy.

кандидат економічних наук, Шулюк Б. С. Фінансове партнерство держави і бізнесу/ Тернопільський національний економічний університет, Україна, Тернопіль

Предметом дослідження є висвітлення доцільності фінансової взаємодії органів державної влади і підприємницьких структур задля здійснення фінансування проектів у соціальній інфраструктурі та стратегічно важливих галузях економіки. З цією метою з'ясовано особливості формування і розвитку фінансових відносин державно-приватного партнерства у вітчизняній практиці.

При проведенні дослідження використано методи діалектичного аналізу та синтезу, а також методи логічного узагальнення, порівняння та формалізації. Визначено основні фактори, що стримують ефективно впровадження і розвиток проектів за участю держави та бізнесу, зокрема: нерозвиненість правової бази, неефективність конкурсного відбору програм і проектів; недовіра бізнесу і населення до влади; недостатня прозорість етапів реалізації проектів; нечіткий розподіл відповідальності та ризиків учасників. Окреслено напрями удосконалення фінансового партнерства держави і бізнесу завдяки створенню сприятливого законодавчого, економічного та управлінського середовища для розроблення й реалізації суспільно важливих проектів.

Ключові слова: державно-приватне партнерство, фінансові ресурси, програми і проекти, соціальна інфраструктура, галузі економіки.

Вступ. Ринкові відносини господарювання свідчать про значну роль держави в економічних процесах. Реалізація численних соціально-економічних завдань країни пов'язана з постійно зростаючими обмеженнями в бюджетній та фінансовій сферах, а також з наростаючими вимогами населення до якості суспільних послуг та інфраструктури. У зв'язку з цим невід'ємною умовою ефективного функціонування ринкової економіки є конструктивна фінансова взаємодія бізнесу і державних інститутів. Проте у вітчизняній практиці державно-приватне партнерство розвивається дуже повільно, кількість реалізованих проектів мінімальна, а їх ефективність низька.

Проблематику державно-приватного партнерства в контексті фінансування інвестиційних процесів вивчали такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: А. Бержанір [7], В. Жук [2], А. Куліков [3], А. Музиченко [7], А. Поровська [1], В. Узунов [5] та інші. Зазначені дослідники в основному приділяють увагу конкретним питанням державно-приватного партнерства, його формам, правовим аспектам або загальним питанням формування економічної безпеки, контрактів і концесій. У той же час відсутні комплексні дослідження, пов'язані

з прагненням держави залучити фінансові ресурси приватного сектора для вирішення суспільно значущих завдань соціально-економічного розвитку.

Метою статті є розкрити особливості формування і розвитку фінансового партнерства держави і бізнесу, визначити проблеми такої співпраці в Україні та окреслити напрями їх вирішення.

Виклад основного матеріалу статті. Сучасний етап економічного розвитку характеризується тим, що держави перестають вважати сферою своєї виняткової відповідальності багато видів господарської діяльності, в першу чергу в інфраструктурному і інноваційному секторах, які традиційно знаходилися в їхньому віданні. З іншого боку, в державних бюджетах багатьох країн немає достатнього обсягу коштів, щоб забезпечити розширене відтворення.

В Україні та світі все частіше спостерігається тенденція до активізації відносин держави і приватного бізнесу в напрямку вирішення спільних фінансових, економічних та соціальних проблем. Основними ознаками згаданих відносин є органічне поєднання інтересів суспільства і бізнесу; прозорість витрачання державних коштів і гарантія задоволення суспільних потреб з боку підприємницького сектора; рівноправна співпраця державних і приватних економіко-виробничих структур; єдині правила взаємодії сторін, обумовлені в договорах, контрактах та інших офіційних документах; збалансованість ресурсних вкладів, витрат, ризиків, отриманих результатів для досягнення цілей державно-приватного партнерства.

Таким чином, державно-приватне партнерство можна визначити як довгострокове взаємовигідне співробітництво держави і бізнесу, що існує в правових та інституційних рамках з метою досягнення максимального соціального ефекту. Воно представляє непряму, часткову приватизацію життєво важливих, що мають стратегічне значення, об'єктів. Мета такого партнерства – розвиток державної власності за рахунок об'єднання зусиль і ресурсів держави та приватного бізнесу. Держава при цьому залишає за собою функції контролю і регулювання.

Держава, відмовляючись від не властивих для неї сфер господарської діяльності, перекладає функції управління на приватний бізнес. У свою чергу,

користуючись державними гарантіями, підприємницький сектор вносить у виробництво тих чи інших суспільно необхідних благ організаційний досвід і знання, оптимізує економічні процеси і здійснює інвестиції, тим самим знижуючи фінансове навантаження на державний бюджет.

Роль держави в державно-приватному партнерстві полягає у створенні, розвитку і підтримці інфраструктури економіки: комунікацій, транспорту, зв'язку, енергетики. Уряд бере на себе значну частину витрат на наукові та технологічні цілі, екологію та ресурсозбереження, економічну і соціальну сфери, безпеку країни. Крім названих напрямів, прямо або опосередковано бере участь в регулюванні економічного розвитку, використовуючи кредитні, грошові, фінансові і валютні важелі, податкову й митну політики, бюджетну підтримку окремих галузей національного виробництва.

Державно-приватне партнерство передбачає офіційні відносини або домовленості між державними і приватними учасниками в спільних цілях з чітким визначенням інтересів учасників. Відтак, основні інтереси учасників державно-приватного партнерства зображено у табл. 1.

Таблиця 1

Інтереси держави і бізнесу у формуванні фінансового партнерства*

№ з/п	Інтереси держави	Інтереси бізнесу
1.	Модернізація державного і місцевого секторів економіки	Отримання доступу до нових сфер економіки
2.	Доступ до інформації про стратегічні плани приватного бізнесу	Координація планів розвитку бізнесу з державними і місцевими планами
3.	Економія бюджетних коштів органами влади і отримання додаткових доходів від використання державних активів	Отримання додаткових доходів у вигляді прибутку від використання державних активів
4.	Синергія у використанні ресурсів і застосуванні управлінських інновацій	Залучення бюджетних коштів для здійснення інвестиційних проектів
5.	Поділ ризиків реалізації проектів з приватним сектором	Поділ ризиків реалізації проектів з органами влади
6.	Створення конкурентного середовища в сфері надання публічних послуг	Усунення структурних обмежень зростання і розвитку за рахунок розширення і модернізації інфраструктури
7.	Підвищення ефективності прийняття рішень і збільшення продуктивності праці в державному секторі	Позитивна соціальна реклама

* Складено автором на основі джерела [1, с. 133]

Партнерство в даному випадку означає співробітництво, при якому державні і приватні структури рівноправні і взаємодоповнюють один одного, в тому числі в інвестуванні і формуванні фінансових ресурсів. У фінансовому аспекті державно-приватне партнерство може розвиватися двома способами:

1. Державний сектор і приватні партнери приєднуються до існуючої компанії або спільно створюють змішану компанію. Головний принцип державно-приватного партнерства – об'єднання державних і приватних інвестицій;

2. Державні і приватні партнери укладають договір (контракт) – це може бути договір про співпрацю, договір про управління компанією, договір про реалізацію, лізинговий договір, договір про відступлення (концесія), тобто найсучасніша форма партнерства.

Фінансове партнерство держави і бізнесу на практиці здійснюється у різних формах (рис. 1). Вони спрямовані на створення балансу державно-приватного партнерства в економічній, соціальній, екологічній, технологічній сферах. Вибір певної форми фінансування здійснюється з врахуванням отримання вигоди, що здатні забезпечити [2, с. 122-123; 3, с. 115-116; 4, с. 251; 5, с. 119-120]:

– досягнення ефективних соціально-економічних завдань, а також економію часу при реалізації фінансових проектів за рахунок використання учасниками партнерства своїх можливостей;

– альтернативне використання фінансових методів та інструментів в процесі розроблення та реалізації проектів у соціальній інфраструктурі та галузях економічної сфери;

– прийняття результативних економіко-управлінських рішень при реалізації спільних проектів, найповніше врахування суспільних потреб;

– інтеграцію суб'єктів підприємницьких структур в громадське життя завдяки безпосереднього залучення в реалізацію соціально значущих проектів;

– надання якісних товарів і послуг внаслідок посилення державного контролю;

– підвищення довіри до бізнесу з боку населення за зроблений внесок у вирішення соціальних проблем.

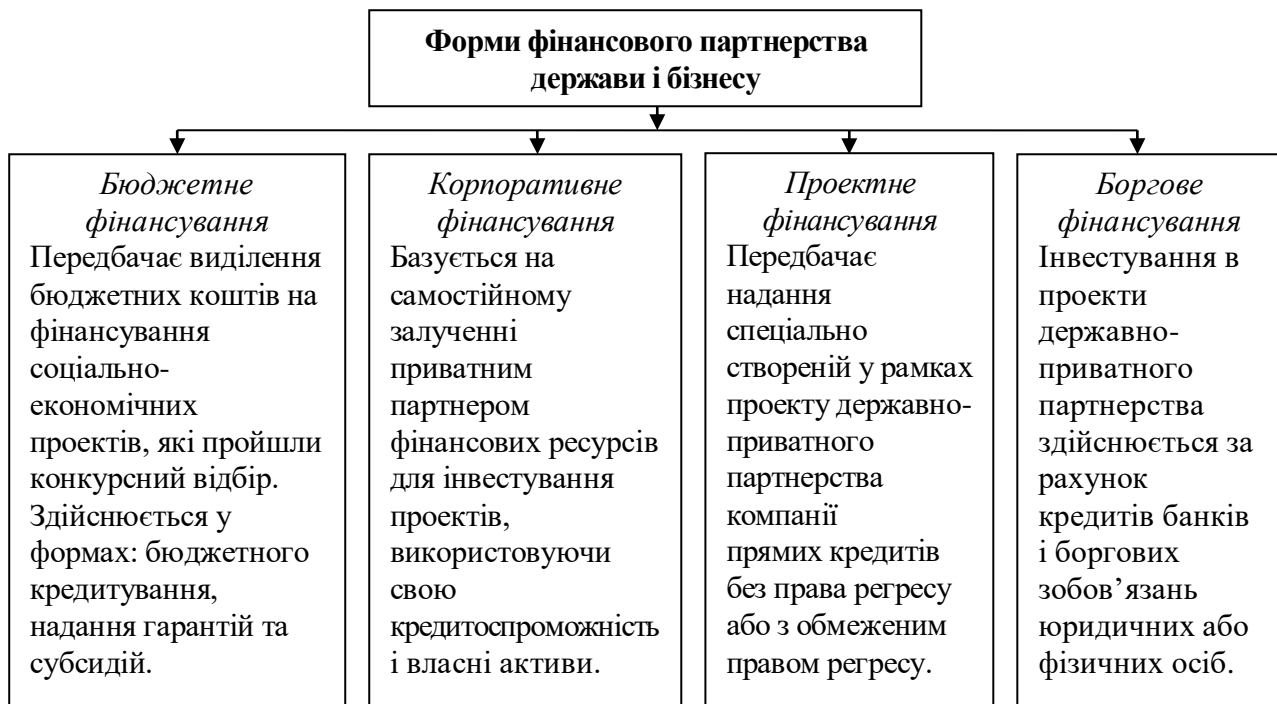

Рис. 1. Форми фінансового партнерства держави і бізнесу*

* Складено автором

Реалізація проектів державно-приватного партнерства відбувається за умови їх фінансового забезпечення та дотримання принципів фінансування, важливими з яких виступають: перерозподіл ризиків фінансування між державними і приватними суб'єктами; додаткове залучення в економіку фінансових ресурсів; залучення коштів недержавного сектора економіки при збереженні за державними органами їх функцій і повноважень. При цьому основними джерелами фінансування зазначених проектів є:

1) субсидії, що надаються як фінансова допомога з боку органів державної влади для залучення великих внутрішніх інвесторів, а також виділяються з бюджетів різних рівнів з метою фінансової підтримки проектів, які є значущими на території країни та мають високий рівень державних витрат;

2) проектні облігації, актуальність яких зумовлена низькою собівартістю їх випуску в порівнянні з величиною банківського кредиту. Такий вид цінних паперів є досить обмежений, що викликає проблеми при мобілізації необхідної суми капіталу для реалізації масштабних проектів регіонів;

3) комерційні кредити – надаються для своєчасного обслуговування боргових зобов'язань з урахуванням соціально-економічної результативності проекту;

4) акціонерний капітал, що фінансується інвесторами при наявності власних коштів в якості комбінування субординованого боргу і випуску акцій;

5) гарантії уряду, місцевих органів влади.

Незважаючи на різновидність форм співпраці держави і приватного сектора, заснованих на принципах державно-приватного партнерства, джерел фінансування проектів, у вітчизняній практиці процес планування, розроблення та реалізації спільних фінансових проектів знаходиться тільки на початковому етапі становлення, він є безсистемним та поодиноким.

Зазначені проекти застосовуються в окремих галузях соціальної інфраструктури та сферах економіки. Так, дані табл. 2 свідчать про те, що фінансування інвестицій у спільні проекти держави і бізнесу не було використано для розвитку країни. За даними Світового банку, фінансування проектів державно-приватного партнерства в економічній інфраструктурі України протягом 1990-2017 рр. було реалізовано 57 проектів, в які інвестовано 524,205 млн дол. США. Загалом систематичною реалізацією інвестиційних проектів впродовж зазначеного періоду найбільш відзначилася енергетична сфера, в якій впроваджено 37 проектів (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансування проектів державно-приватного партнерства в Україні в 1990–2017 рр. за оцінкою Світового банку*

Сфери реалізації проекту	Кількість проектів, од.	Обсяг інвестицій, млн. дол. США
Енергетика	37	2,744
Інформаційні та комунікаційні технології	5	1,461
Природний газ	11	38
Порти	2	280
Водопостачання та каналізація	2	202
Всього	57	524,205

* Складено автором на основі джерела [6]

Основними факторами, що стримують ефективне впровадження і розвиток проектів за участю держави та бізнесу на умовах взаємовигідної співпраці в даний час варто віднести: нерозвиненість правової бази, що визначає регулювання проектів державно-приватного партнерства в країні;

неефективність конкурсного відбору програм і проектів; недовіра бізнесу і населення до влади; відсутність вагомого стратегічного проектування; вплив політичних чинників на економічну сторону проекту; недостатня прозорість етапів реалізації проектів; нечіткий розподіл відповідальності та ризиків при реалізації програм розвитку окремих сфер економіки.

Поряд з тим, взаємодія держави і бізнесу є перспективним механізмом, який потрібно удосконалювати. Адже таке партнерство пов'язане безпосередньо із завданнями та цілями держави стосовно розвитку інфраструктури та різних секторів економіки, а також забезпечення соціальної стабільності та задоволення потреб громадян. Воно дає змогу модернізувати об'єкти інфраструктури, і забезпечити додаткові надходження до бюджету.

Для ефективного виконання державою завдань доцільно залучати компетенції, досвід і кошти інвесторів. Крім того, ефективне партнерство реальне тільки за умови повної ясності та передбачуваності стратегії подальшого розвитку країни. Без цього, без впевненості в стабільності від бізнесу не можна очікувати нічого, крім формальної участі у великомасштабних проектах держави [7, с. 106].

Тому для удосконалення фінансового партнерства держави і бізнесу державну політику необхідно спрямовувати на залучення приватних інвестиційних ресурсів, що сприятиме модернізації української економіки. Для цього необхідно створити сприятливе законодавче, економічне та управлінське середовище для розроблення й реалізації проектів, зокрема:

1. Удосконалити нормативно-правову базу стосовно регулювання партнерських відносин держави і бізнесу.

2. Забезпечити різні механізми фінансування проектів державно-приватного партнерства (використання субсидіювання, залучення коштів пенсійних фондів і страхових компаній).

3. Розширити перелік інструментів бюджетного фінансування (державні гарантії, бюджетний кредит, цільові дотації).

4. Посилити захист інтересів державних та приватних партнерів при розробленні, затвердженні та реалізації проектів.

5. Підвищити інвестиційний потенціал місцевих бюджетів в процесі реалізації фінансових проєктів завдяки створенню сприятливого фінансового середовища.

Запропоновані напрями дадуть змогу ефективніше розвивати фінансові відносини держави і приватних структур, а також мінімізувати їх витрати; спрямувати інвестиції і рух капіталу у стратегічно важливі галузі, на розвиток інфраструктури на місцевому рівні; використовувати нові технології, методи управління та сучасні форми фінансування проєктів.

Висновки. В умовах постійної нестачі бюджетних коштів, уряд України змушений шукати додаткові джерела залучення коштів, зокрема шляхом розвитку співпраці з підприємницькими структурами. Таке партнерство дозволяє перекласти частину фінансового тягаря реалізації необхідних проєктів на приватних інвесторів, що володіють необхідними можливостями та досвідом діяльності в даній галузі.

Для України фінансове партнерство держави і бізнесу є одним із пріоритетних напрямів розвитку. Проте існує ряд проблем в цій сфері, які негативно впливають на становлення державно-приватного партнерства та потребують вирішення. Це дасть змогу підвищити результативність функціонування соціально-економічної сфери, закласти стабільну основу для її інтенсивного розвитку.

Література:

1. Поровская А. Я. *Интересы государства и бизнеса в рамках частного-государственного партнёрства* / А. Я. Поровская // *Вестник Томского государственного университета*. – 2009. – № 328. – С. 131-134.

2. Жук В. П. *Основні характеристики державно-приватного партнерства* / В. П. Жук // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2012. – № 12. – С. 122-124.

3. Куліков А. І. *Переваги застосування механізму державно-приватного партнерства* / А. І. Куліков // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2013. – № 5. – С. 114-116.

4. Petrushka O. V. *World experience of financial support of health care: lessons for Ukraine* / O. V. Petrushka // *Scientific bulletin of Polissia*. – 2016. – № 3 (7). – P. 247-252.

5. Узунов В. В. *Державно-приватне партнерство в узгодженні інтересів суб'єктів інноваційної політики* / В. В. Узунов // *Інвестиції: практика та досвід*. – 2013. – № 21. – С. 119-122.

6. Оцінка Світового банку стосовно фінансування проектів державно-приватного партнерства в Україні впродовж 1990–2017 рр. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ppi.worldbank.org/snapshots/country/Ukraine>.

7. Музиченко А. С. *Державно-приватне партнерство як інститут взаємодії влади і бізнесу* / А. С. Музиченко, А. Л. Бержанір // *Економічний простір*. – 2013. – № 75. – С. 100-108.

References:

1. Porovskaya A. Ya. *Interesy gosudarstva i biznesa v ramkakh chastno-gosudarstvennogo partnerstva* / A. Ya. Porovskaya // *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*. – 2009. – № 328. – S. 131-134.

2. Zhuk V. P. *Osnovni kharakterystyky derzhavno-pryvatnogho partnerstva* / V. P. Zhuk // *Investyciji: praktyka ta dosvid*. – 2012. – № 12. – S. 122-124.

3. Kulikov A. I. *Perevaghyy zastosuvannja mekhanizmu derzhavno-pryvatnogho partnerstva* / A. I. Kulikov // *Investyciji: praktyka ta dosvid*. – 2013. – № 5. – S. 114-116.

4. Petrushka O. V. *World experience of financial support of health care: lessons for Ukraine* / O. V. Petrushka // *Scientific bulletin of Polissia*. – 2016. – № 3 (7). – P. 247-252.

5. Uzunov V. V. *Derzhavno-pryvatne partnerstvo v uzghodzhenni interesiv sub'jektiv innovacijnoji polityky* / V. V. Uzunov // *Investyciji: praktyka ta dosvid*. – 2013. – № 21. – S. 119-122.

6. Ocinka Svitovogho banku stosovno finansuvannja proektiv derzhavno-pryvatnogho partnerstva v Ukrajini vprodovzh 1990–2017 rr. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ppi.worldbank.org/snapshots/country/Ukraine>.

7. Muzychenko A. S. *Derzhavno-pryvatne partnerstvo jak instytut vzajemodiji vlady i biznesu* / A. S. Muzychenko, A. L. Berzhanir // *Ekonomichnyj prostir*. – 2013. – № 75. – S. 100-108.